

MARJA YLÖNEN

Karismi poliittisen arki ajattelun kuvana

Tutkimuksessa¹ analysoitiin määrällisesti ja sitä täydentäen laadullisesti 275 Karin piirtämää poliittista pilapiirrosta. Piirroksat on julkaistu Helsingin Sanomien pääkirjoitussivulla poliittisesti aktiivisina kausina vuosina 1951-1991. Tarkoituksena oli jäljittää piirrosten politiikkaan liittyviä käsityksiä ja arvostuksia sellaisina kuin ne ovat lukijan uloskoodattavissa. Tulokset osoittavat, että karismin maailmankuva sisältää johdomukaisen poliittisen käsitysjärjestelmän.

■ Monellakaan ihmisellä ei ole henkisen ponnistelun tuloksena syntynyttä, eksplisiittistä maailmankatsomusta, joka edellyttää omaksujaltaan aktiivista pyrkimystä todellisuuden järjestämiseen. Kaikilla on sen sijaan jonkinlainen maailmankuva, jota voidaan pitää implisiittisenä (Manninen 1977, 25, Dundes 1980, 91-92). Maailmankuva koostuu ilman tietoista henkistä pohdintaa ja opiskelua syntyneistä käsityksistä ja uskomuksista, joihin liittyy arvoja. Ihmiset eivät ole aina kovinkaan tietoisia tästä arki ajatteluun pohjautuvasta maailmankuvastaan.

Käsitykset politiikasta kuuluvat ihmisen poliittiseen maailmankuvaan, joka saattaa tulla tiedostetuksi vain satunnaisissa tilanteissa. Sellainen tilanne voi olla päivälehden pilakuvan vilkaiseminen aamukahvin ääressä. Lukijassa tiedostamattomana uinunut käsitys esimerkiksi sosiaaliturvasta, kansainvälisyydestä tai ulkomaalaisista voi putkahtaa tietoisuuteen, kun sille tarjotaan hahmo piirroksessa. Lukijan oma pohtimaton ja selkiintymätön käsitys on siinä kiteytettyä pilapiirroksen suorasukaiseen muotoon.

Maailmankuvan käsitykset voivat olla eksplisiittisesti julkilausumattomia myös siksi, että niitä ei kehdeta ilmaista leimautumisen pelossa. Ihminen ei halua julistautua epäsosiaaliseksi, ennakkoluuloiseksi tai rasistiseksi, vaikka hän sellainen olisikin. Kari E. Turunen (1992, 107-108) viittaa tällaisiin käsityksiin toteamalla, että ristiriita yksilön julkisesti esittämien arvostusten ja hänen ”todellisten”, monesti tiedottomien arvostustensa välillä on yleinen. Sosiaalisista syistä täytyy viestiä tiettyjä arvostuksia ja ihanteita. Salatut käsitykset ovat kuitenkin implisiittisessä maailmankuvassa, ja pilapiirtäjä, joka ilmaisee ne lukijansa puolesta, saavuttaa sillä suosiota.

Mikä tahansa pilapiirros ei tietenkään helähdytä ihmisen tiedostamattoman maailmankuvan poliittista kieltä. Käsitys on olemassa, vaikka sitä ei tiedosteta, ja vain samansuuntainen pilapiirrosnäkemys voi nostaa sen esiin. Tietysti myös vastakkainen pilapiirrosesitys saattaa kutsua esiin tuon näkemyksen, mutta silloin piirros herättää närkästystä eikä naurata yhtä paljon. Piirroksista ei tule massojen suosimia, jos niiden käsitykset jatkuvasti menevät ristiin suuren lukijakunnan maailmankuvan kanssa. Tosin pilapiirroksen huvittavuuteen

ei vaikuta pelkästään sen sisältö. Esimerkiksi Freudin (1983, 107) mielestä on hyvin vaikeata erottaa, missä määrin huvitetuksi tuleminen on seurausta vitsin sisällöstä ja missä määrin sen tekniikasta ja tendensseistä.

On siis vain olettamusten varassa, millainen osuus huvittuneen mielihyvän tuottamiseen on pilapiirrosten huumoritekniikalla ja millainen niiden sisällöllä. On kuitenkin perusteltua päätellä, etteivät ihmiset osta loppuun kirjana julkaistuja pilapiirroskokoelmia ja käytä samoja piirroksia havaintokuvina historian- ja muissa lähdekirjoissa tai myönnä piirtäjälle lukuisia palkintoja, jos hänen piirroksensa sisältö on huomattavassa ristiriidassa ajankohdan hallitsevan maailmankuvan käsitysten kanssa. Tämän vuoksi on perusteltua myös olettaa, että tällaisen suosion saaneet piirroksot, jotka on jo ensin julkaistu massalevikkisessä sanomalehdessä, muodostavat eräänlaisen kollektiivisen tiedostamattoman maailmankuvan historiikin.

Matti Kuusen (1977, 11) mukaan on turha kuvitella löytävänsä nykysuomalaista maailmankuvaa oppikirjoja tai suurten päivälehtien pääkirjoituksia analysoimalla. Sellainen maailmankuva on hänestä yhtä hataralla pohjalla kuin yritykset lukea 1600-luvun suomalaisten normeja ja asenteita 1600-luvun postilloista ja väitöskirjoista. Poliittisissa pilapiirroksissa ja pääkirjoituksissa on kuitenkin se ero, että pääkirjoitus ilmentää henkistä ponnistelua, tietämistä ja opiskelua edellyttävää maailmankatsomusta, jossa pohditaan tapahtumien taustoja, syitä, seurauksia ja merkitystä. Pilakuva taas yksinkertaistaa ja pelkistää asian sekä jättää pois taustat ja eri näkökulmien puntaroinnin. Juuri jättämällä ulkopuolelle kaikki sellaiset selitykset ja tiedot, jotka toisivat piirroksen tapahtumiin ja hahmojen toimiin jotain järkeä, pilapiirros saa kohteensa näyttämään niin naurettavalta. Sellaisena se heijastelee asioihin perehtymättömän arkista maailmankuvaa paremmin kuin toisenlaisiin tavoitteisiin pyrkivä pääkirjoitus.

Lehdessä julkaistujen piirrosten, julkaistujen ja myytyjen piirroskokoelmakirjojen, lukijakunnan sekä erilaisten palkintojen ja tunnustusten määrällä mitattuna suomalaisten poliittisten päivien piirrosten merkittävin tekijä on ollut Helsingin Sanomien pilapiirtäjä Kari Suomalainen. Hän aloitti päivien piirros -instituution suomalaisessa lehdistössä ja piirsi vuosina 1951-1991 pääkirjoitussivulle 4-5 kertaa viikossa, yhteensä lähes 10.000 piirrosta.

Karin piirroksista tuli vuosien varrella käsite, jonka tunsivat myös muut kuin Helsingin Sanomien lukijat. Piirrosten on katsottu kuvastavan niin osuvasti aikansa ilmiöitä, että niitä voi löytää havaintokuvana mitä erilaisimmista teoksista. Kari-tutkija huomaa nopeasti kiertävänsä piirrosten kehää: lähdekirjassa, josta hän hakee taustatietoa jollekin piirrokselle, on käytetty havaintokuvana juuri tuota samaa piirrosta.

On luontevaa lähteä jäljittämään suomalaisten poliittista arki-ideologiaa juuri Karin piirroksista. Niiden lukijakunta on karkeasti ottaen ollut kansakunta pienoiskoossa. Pohjoismaiden oloissa suurilevikkistä Helsingin Sanomia ovat lukeneet eri puolueiden kannattajat, eri ikäiset sekä ihmiset maalta ja kaupungeista.

Koska piirroksot on julkaistu kaupallisessa lehdessä, on oletettavaa, että niiden kariksiksi tässä kutsuttavat näkemykset eivät ole olleet huomattavassa ristiriidassa suuren lukijakunnan, ilmoittajien eivätkä lehden tai toimituksen johdon näkemysten kanssa. Tällainen ristiriita ilmeni kuitenkin kesällä 1991, jolloin päätoimittaja hyllytti Karin somaliaiheisen piirroksen (Kari Suomalaisen haastattelu 9.12.1992). Tällöin piirroksen maailmankuva oli ristiriidassa toimituksen johdon ja ilmeisesti myös lukijoiden oletetun maailmankuvan kanssa,

Kari, copyright by arrangement with Helsingin Sanomat

– Jonkun on uhrauduttava.

Kuva 1. HS 5.2.1963 Karismi nojaa kansalaisen ja eliitin vastakkainasetteluun

eikä sitä julkaistu. Tähän tapaukseen Kari Suomalainen lopettikin uransa Helsingin Sanomien piirtäjänä (vrt. myös Hakala 1992, 91-93).

Implisiittinen maailmankuva voi sisältää keskenään ristiriitaisiakin käsityksiä. Myös Karin pilakuvaideologiassa, karismissa, on aineksia erilaisista ismeistä, mutta kokonaisuutena se on johdonmukainen käsitysrakennelma. Näkemykset eivät vaihtelee sen mukaan, mikä kulloinkin tuntuu hassummalta, vaan pilapiirrosten taustalla on selkeä poliittinen maailmankuva.

Karismi ja yhteiskunnallinen taistelu

Karismien poliittinen ideologia perustuu kahden ryhmän etujen räikeään vastakkaisuuteen. Kysymyksessä ei ole luokkataistelu marxilaisittain vaan eliitin — poliittisen ja virkamieseliitin — ja kansalaisen välinen taistelu. Taistelu tarkoittaa tässä lähinnä etujen ristiriitaa, koska taistelusta aktiivisessa etujen puolustamisen mielessä ei voida puhua. Karin piirrosten kansalainen nimittäin alistuu passiivisesti, taistelutta ja vastaan panematta eliitin mielivallan kohteeksi. Hallitusta ja valtiovaltaa symboloiva hahmo taas suuntaa kaiken aktiviteettinsä juuri kansalaisen riistämiseen.

Kansalaisen ja eliitin välinen ristiriita näkyy jo niiden ulkoisissa hahmoissa (vrt. Kuva

1). Kansalainen on laiha ja kurja ja kulkee usein paikatuiissa vaatteissa. Hallitusherralla on paksu vatsa, joka on hyvien aterioiden ja aineellisen hyvinvoinnin merkki. Hän on pukeutunut frakkiin, joka puolestaan on juhlihan ja loisteliaan elämän merkki. Laiha ja kurja kansalainen maksaa tämän juhlihan ja yltäkylläisyydessä elävän hallitusherran hyvinvoinnin sekä lisäksi hänen taitamattoman talouspolitiikkansa seuraukset. Hallitusherra pitää huolen mm. omista, kansanedustajien ja virkamieseliitin palkankorotuksista.

Työmarkkinajärjestöjen, presidentin tai puolueiden kanssa asioidessaan hallitus on avuton ja hämmentynyt, ei osaa tehdä mitään. Hallitus arkailee presidenttiä ja jättää kuin pieni avuton poika esimerkiksi ulkopoliitikan hoidon presidentille. Työmarkkinajärjestöjen hallitus antaa ohjailta itseään, ja inflaation edessä se on avuton. Ongelmien tullessa hallitus odottaa ihmettä tuomaan ratkaisua. Kansalaisen kanssa asioidessaan hallitus sen sijaan on aktiivinen ja itsevarma.

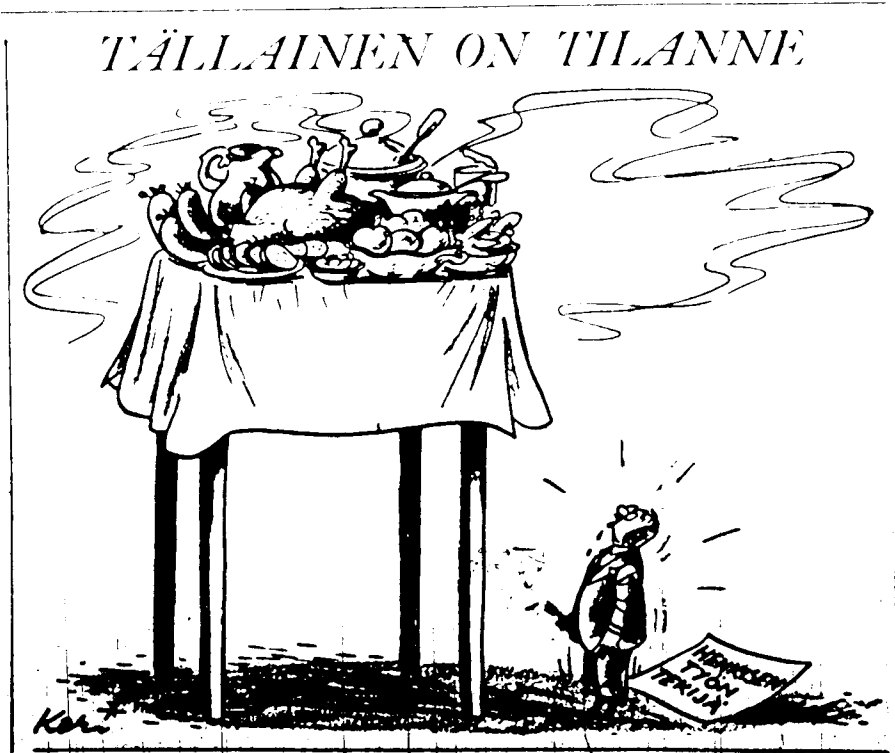
Karismin esittämä perusristiriita kansan ja hallitsijoiden välillä on yhtenevä populistisen näkemyksen kanssa. Populistit ovat kansan puolella eliittiä vastaan, ja he rinnastavat uutteran kansan moraalisesti epäilyttäviä keinoja käyttävään eliittiin. Populismi korostaa tavallisen ihmisen sankaruutta. (Taponen 1987, 14-18, Canovan 1981, 290-297)

Karismi ei korosta tavallisen ihmisen sankaruutta, koska se esittää kansalaisen avuttomuudessaan ja saamattomuudessaan melkein yhtä naurettavana kuin politiikan vallanhiemossaan. Karismi ei ihannoisi myöskään tavallisen ihmisen uutteruutta, koska se esittelee vallankin maalaismiehen makailmassa laiskana keskellä päivää sängyssään. Karisminkin näkökulma on kuitenkin kansalaisen näkökulma eliittiä vastaan. Kansalainen ei koskaan vehkeile eliittiä vastaan eikä kohtele tätä huonosti, eikä sillä ole siihen mahdollisuuttakaan. Kiusaaminen tapahtuu aina toisin päin.

Piirrosten hallitusherran häytytelemä kansalainen on yleensä kaupunkilainen valkokaulestyöläishahmo, joka on pukeutunut pukuun ja hattuun. Usein hänet on nimetty henkisen työn tekijäksi, joka mm. ei riittämättömien tulojen vuoksi ylety herkkupöytään (Kuva 2). Maalaiskansalaisiakin piirroksissa esiintyy, mutta hallitus ei ahdistele heitä. Näin eliitin ahdistelemaksi kansaksi täsmentyy henkistä työtä tekevä keskiluokka eli ryhmä, jota piirtäjä itsekin lähinnä edustaa. Pilakuvatutkija Raymond Morris (1989, 20-27) väittääkin, että päivän piirrosten tekijöiden työ ilmaisee aina sen sosiaaliluokan arvoja, johon he itse identifioituvat. Heidän piirroksensa kuvaavat politiikan maailman sellaisena kuin tuo ryhmä sen näkee.

Karin poliittisten pilapiirrosten esittämä kritiikki lähtee Nousiaisen (1989, 28) kuvaaman yhteiskunnallisen kolmikerroksisen asetelman keskikerroksesta. Nousiaisen mukaan Suomessa on viime vuosikymmeninä rakentunut vanhan ideologisen ristiriitaulottuvuuden päälle kolme kerrosta: eliitti, hyväosaiset ja vähempiosaiset. "Avainasemassa on keskimäinen ryhmä, taloudellisesti ja sosiaalisesti turvatut, kansalaispätevyyttä tuntevat, yhteiskunnallisesti aktiivit. He puolustavat asemaansa kumpaankin suuntaan ja asettavat suhteessaan eliittiin jopa valtiollisen prosessin legitimiymyden kyseenalaiseksi", Nousiainen toteaa.

Karismi paitsi asettaa legitimiymyden kyseenalaiseksi puolustaa myös keskiluokan asemaa alempia yhteiskuntaluokkia vastaan esimerkiksi silloin, kun se vastustaa turhan laajana pitämänsä sosiaalisuutta. Jo vuonna 1958 Kari julisti piirroksessaan, että sosiaalinen kansanvalta on hirttänyt itse itsensä. Tähän kurjuuteen johtaa karismin mukaan kohtuuton

Kuva 2. (HS 6.2.1952) Piirroksen katselevat politiikkaa keski- ja hyvätuloisen palkkatyöntekijän näkökulmasta.

verotus. ”Kellään ei kuitenkaan olisi mitään sitä vastaan, että vanhusten, sairaitten ja työkyvyttömiä asemaa entisestään parannettaisiin. Mutta ns. sosiaalinen kansanvalta on vienyt siihen, että ansioita siirretään valtion välityksellä toisille terveille ja työkykyisille. Jos joku uskaltaa pumata, hän saa niskaansa solvausten ryöpyn ja syytöksiä epäsosiaalisesta mielenlaadusta. Kummallista kyllä, asianomaisten oma sosiaalinen mielenlaatu kestää vain niin kauan kuin he itse ovat saavana puolena. Jos heidän olisi omasta puolestaan uhrattava vaikka 12 markkaa — parin tupakan hinta — niin kaikki pannaan ylösalaisin ja maa saateen yleislakolla sekasorron partaalle”, kirjoitti Kari piirroksessaan 19.1.1958.

Henkisen työn tekijän etujen vaaliminen on karmissa erilaista kuin populismissa, joka ei arvosta henkistä työtä. Populismiin mukaan kunnioitettavaa on tuottavan työn teko, esimerkiksi maanviljely tai itsenäisessä käsityöammatissa toimiminen (Taponen 1987, 18).

Aristotelinen demokratia

Karismien näkemys suomalaisesta demokratiasta muistuttaa Aristoteleen demokratia-näkemystä, jonka mukaan demokratia on ihannevaltio *politeian* vääristynyt muoto. Demokratiasa enemmistön edustajat hallitsevat itsekkäästi vain omaa etuaan ajaen. Ihannevaltio poli-

teissa taas enemmistön edustajat hallitsevat kaikkien edun mukaisesti (Berndtson 1993, 184; Aristoteles 1991, 72-73).

Karin piirroksista on uloskoodattavissa sellainen käsitys, että poliitikkojen itsekkään luonteenlaadun vuoksi kansanvallan ajatus kääntyy suomalaisessa demokratiassa päälle. Poliitikot, jotka kansa on valinnut edustamaan itseään ja ajamaan etujaan, muuttuvatkin heti valituksi tultuaan kansan palvelijoista näiden orjuuttajiksi. He tekevät mitä itse tahtovat eivätkä suinkaan niin kuin äänestäjät toivoivat. Tämä tulee esiin mm. poikkeuslakiin liittyvissä piirroksissa, joista yhdessä kokoomushahmo kohteliaisuudesta kättelee äänestäjää ja itkee pahoillaan, mutta lähtee kuitenkin poikkeuslain eikä normaalivaalien tielle niin kuin äänestäjä piirroksessa lähtisi.

Aristoteleen mukaan politeiassa oman edun tavoittelua vähentää se, että valtaa käyttävien kansalaisten enemmistön muodostavat hyvin toimeentulevat keskiluokkaiset ihmiset, ja tärkeimmät virat säilyvät hyvien ihmisten hallussa (Kanerva 1992, 43).

Karismi taas korostaa poliitikkojen kyvykkyyttä eikä heidän toimeentuloaan. Vuonna 1954 piirroksessa on kritisoitu ministereitä, joiden kyky ei vastaa heidän asemaansa, ja vuonna 1987 on asetettu eduskunnan arvovalta kyseenalaiseksi, koska siellä puhetta johtaa aivan muuhun kuin valtion asioiden hoitoon koulutettu sähkömies.

Karismi ei hyväksy voimakasta yksinvaltaista johtajuutta, jota Kekkonen on piirrosten mukaan edustanut. Karismin käsitys Kekkosesta vastaa Machiavellin käsitystä ”poliittisista ihmisistä”, joille tyypillisiä luonteenpiirteitä ovat vallanhalu, voima ja oveluus (esim. Noponen 1992, 256 ja Kanerva 1992, 50). Piirroksissa useimmiten pilan kohteeksi otettu poliittinen johtaja on juuri Kekkonen. Hän oli karismin mukaan yksinvaltiainen ja diktaattori sekä tekopyhä vehkeilijä ja roolinesittäjä, joka oli usein salaliitossa neuvostojohtajien kanssa. Kriittisyys Kekkosta kohtaan lievenee kuitenkin piirroksissa 1970-luvulla. Toisaalta Kekkonen ei enää silloin tarvinnutkaan kaikin keinoin taistella vallasta, koska hän oli jo saanut kaikki puolueet taakseen.

Karismi arvostaa enemmän sellaista poliittista johtajuutta, jota Mauno Koivisto edustaa. Koivisto esitetään presidenttikilvassa näytelmän Coriolanuksena, joka torjuu äänenkallastelun ja itsekehun. Koiviston kuoreensa vetäytyvä esiintymistyylillä on herättänytkin suomalaisissa luottamusta Aino Sallinen-Kuparisen (1987, 126-129) mukaan. Hänen mielestään luottamusta todistavat arviot heijastelevat suomalaisessa puhekulttuurissa vallitsevia julkisen esiintymisen ihanteita, joiden mukaan harkittua puhetta arvostetaan enemmän kuin puheen määrää — ”tietäjä saa vaieta”.

Tietäjäksi karismin Koivistoa luonnehtii kuvaamalla hänet Asterix-sarjakuvan Akvavitix-tietäjänä.

Kansalainen ei ymmärrä

Vaalit eivät karismin mukaan mitenkään lievennä negatiivista käsitystä demokratian toimivuudesta. Vaalipropaganda saa kaikki ehdokkaat näyttämään samanlaisilta, joten äänestäjällä ei ole todellista mahdollisuutta valita mielestään parasta ehdokasta. Kansalainen ei tosin ymmärrä politiikasta mitään, eikä ryhdy arvioimaan poliitikkojen toimia muuten kuin korkeintaan heidän kiroilutaitojaan tai henkilökohtaista säälittävyyttään. Kansalainen ei tunnu ymmärtävän edes sitä, että politiikka on hänen omien asiointensa hoitamista. ”Herrojen

herkku, kuningasten ruoka, ei syö siat, ei koske koirat — se on politiikkaa se...”, totesi Karin kansalainen huhtikuussa 1962.

Tämä kansalainen on piirrosten poliitikoista antaman kuvan perusteella kyllä oikeasakin. Koska poliitikot eivät tee mitään äänestäjien mielipidettä noudattaakseen vaan aina oman mielensä mukaan, politiikka onkin asia, jossa kansalaisella ei ole mitään tekemistä ja jota hänellä ei ole mitään edellytyksiä ymmärtää tai säädellä.

Karismin näkemys kansalaisesta on hyvin erilainen kuin Dag Anckarin (1986, 2) käsitys kansalaisesta 1980-luvun Suomessa. Anckar kirjoittaa, että läntisten demokratioiden kansalaisilla on 1980-luvulla paljon paremmat poliittiset resurssit kuin aikaisemmin: he ovat paremmin koulutettuja, heitä informoidaan enemmän ja paremmin, he tuntevat järjestelmän rakenteen ja mekanismit ja tietävät, että yhteiset asiat ovat todella yhteisiä. Karismin luoja on aivan eri mieltä: ”On hämmästyttävää, miten vähän kansa tietää politiikasta. Ihmiset eivät edes yritä ymmärtää politiikkaa. Elämä vapauttaa ajattelemisen rasituksesta. Tavallisia ihmisiä kiinnostaa vain heidän oma pieni alansa” (Niiniluoto 1990, 39-40). Karin kansalainen pysyy yhtä passiivisena vuosikymmenestä toiseen.

Silmänkääntötempuja

Politiikka on Karin piirroksissa pääasiassa valtakilpailua, jota kuvataan mm. tappeluun, soitaan, kivellä heittämiseen, aseiden takomiseen ja esiin kaivamiseen, nyrkkeilyyn sekä ravi-, kala- ja pyöräkilpailuihin liittyvin metaforin. Vielä useammin politiikkaa kuvataan jonkinlaisella esiintymisellä. Politiikka on taikomista, sirkustempuja, hypnoosia ja karnevaaleja tai sitten näyttelemistä, soittamista, tanssimista, voitonkulkueessa marssimista, itsensä mainostamista tai kuvassa poseeraamista.

Nämä metaforat johdattavat lukijaa uloskoodaamaan piirroksista näkemyksen, jonka mukaan poliittisessa valtakilpailussa voittoon pyritään näyttelemällä ja tempuja tekemällä, ei poliittisilla ansioilla tai kyvyillä. Puoluehahmojen toiminta on suunnattu valtakilpailuun toisten puolueiden kanssa eikä valtakunnan ongelmien hoitoon.

Politiikka sirkuksena, taisteluna tai kilpailuna kuuluu yleisiin pilakuvan perusmetaforiin (Medhurst 1981, 221-223). Ne eivät siis ole yksin Karin tapa koodata piirroksiin merkityksiä vaan pilakuvadiskurssiin yleisesti kuuluvia keinoja. Se ei kuitenkaan estä näitä metaforia liittämästä politiikkaan tiettyjä merkityksiä. Hypnotisointi, taikominen ja sirkustempuut viittaavat suomalaisessa kulttuurissa henkimaailman asioihin, jotka ovat jotakin muuta kuin miltä ne ulospäin näyttävät. Niihin liittyy merkityksiä, joiden mukaan poliitikot pyrkivät suggeroimaan muut uskomaan johonkin, mitä ei ole todellisuudessa olemassakaan.

Valtakilpailun vastakohta, yhteistyö, on piirrosten mukaan melkein tuntematon suomalaisessa politiikassa. Yhtenäisesti puolueet toimivat lähinnä huonon työmoraalin osoittajina (poissaolot työpaikalta eduskunnasta), hämäreiden rahalähteiden puolustajina (rakentajien puolueille antamat rahat) ja ulkopoliittisesti avuttomina.

Eriasteisen painostuksen seurauksena puolueet ovat kaikki taipuneet aikanaan myös Kekkosen taakse. Muissa tilanteissa ei näin laajaa yksituumaisuutta esiinny.

Karismi esittää kaikki puolueet naurun kohteina. Useimmiten pilailtaan hallitusvastuusta olevien puolueiden ja pääministerien kustannuksella riippumatta siitä, mitä puolueita ne ovat tai edustavat. Pitkään oppositiossa ollut kokoomus on esiintynyt piirroksissa hieman

kolmea muuta suurta puoluetta symboloivaa hahmoa (ml/kepu, sosdemo ja kommunisti) harvemmin.

Piirrokset ja suomalaiset

Piirrosten suodattama eliitin ja kansalaisen välinen ristiriita on tullut esiin myös todellisten suomalaisten käsityksiä mitattaessa. Suomalaiset pitävät poliitikkoja ja virkamiehiä etuoikeutettuina ihmisinä, jotka saavat itselleen enemmän etuja ja valtaa kuin heille kuuluisi (mm. Pesonen 1979, EVA 1985). Pesosen vuonna 1975 kootun aineiston mukaan 14 prosenttia suomalaisista mainitsi poliitikkojen ja 13 prosenttia virkamiesten saavan enemmän etuja kuin heille kuuluisi. Rikkaita ja parempiosaisia piti etuoikeutettuina vain kuusi prosenttia suomalaisista, suurituloisia kahdeksan prosenttia.

Itseään suomalaista poliittista järjestelmää eivät kansalaiset kuitenkaan tutkimuksissa ole asettaneet kyseenalaiseksi. Ei myöskään karismissa ole viittauksia siihen, että esimerkiksi yksin- tai harvainvalta olisi edustuksellista demokratiaa parempi vaihtoehto, vaikka edustuksellinen järjestelmä nähdään karismissa suorastaan demokratian vastakohtana eli diktatuurina. Silti karismi kyseenalaistaa ennemminkin politiikan tekijöiden kyvyt ja halun toimia kansan edun mukaisesti kuin itse järjestelmän. Karismi antaa viitteitä siihen, että kohti parempaa yhteiskuntaa siimyttäisiin, jos päästäisiin eroon puoluepolitiikoinnista, vallanhimosta, poliittisen ja virkamieseliitin keskinäisestä etujen turvaamisesta sekä saataisiin päättäjien paikoille kyvykkäät henkilöt.

Myös tämä näkemys on lähellä suomalaista poliittista maailmankuva, mikäli on uskomisen Anckaria (1986, 15). Hän kuvailee suomalaisen politiikan legitimitietin paradoksiksi kutsumaansa ilmiötä seuraavasti: empiirisiä osatuloksia ja havaintoja yhdistelemällä syntyy kuva, että suomalaisten yleinen tyytyväisyys poliittisen päätöksenteon tuloksiin on verraten korkea. Järjestelmän tehokkuuteen eivät kansalaiset näytä suhtautuvan epäilevästi tai kriittisesti. Sen sijaan kriittisyys poliittisia voimia ja poliittisen toiminnan muotoja kohtaan on selvästi suurempi — hyväksytään tuotokset, ei tuotoksen tuottajia.

Karismi ja nationalismi

Asennoitumisessa kansainvälisiin kysymyksiin karismi on tiukan nationalismin kannalla. Karismi tuntee epäluuloa vieraita maita kohtaan eikä luota vieraiden valtioiden solidaarisuuteen. Sen mukaan Suomenkaan ei ole syytä osoittaa tällaista solidaarisuutta vaan omak-sua ennemminkin rasistisia ajatuksia.

Karismi esiintyy isänmaallisuuden, riippumattoman ulkopoliitiikan ja ehdottoman suverenisuuden puolestapuhujana.

Suvereenisuuden tavoite on tullut korostetusti esiin ulkopoliittisten kriisien ja Kekkonen Moskovan-suhteiden yhteydessä. Karismi on vastustanut voimakkaasti suomalaisen politiikan valmiutta antaa Neuvostoliiton näkemysten vaikuttaa maan sisäisiin asioihin sekä ulkopoliitiikan käyttämistä vallantavoittelukeinona.

Lähes koko Karin piirtäjänsä osui myöhemmin ”rähmälläänolon” ajaksi nimettyyn ulkopoliittiseen kauteen. Karismi kritisoi johdonmukaisesti rähmälläänoloa, Kekkonen Neuvostoliiton-politiikkaa ja Neuvostoliittoa. Kriittikkiä ei harjoiteta piirroksissa kuitenkaan avoi-

mesti vaan vertauskuvien kautta. Neuvostoliittoa symboloi milloin votkapullo, milloin karitsaa pelotteleva susi, milloin voimakas syysmyrsky, jonka voimasta hento puu taipuu. Neuvostoliitto-kriitikissään karismi on jatkanut pilapiirrosten hyvin vanhoja perinteitä, joihin on kuulunut arvostella symbolein ja metaforin sitä, minkä arvostelu maassa muuten on kielletty. Metaforia käyttämällä piirtäjä on noudattanut sitä vaikenemisen ja Neuvostoliiton myötäilemisen kulttuuria, jota tuolloin tiedotusvälineissä — Helsingin Sanomat mukaan lukien — noudatettiin (vrt. Hurri 1993, 223-224).

Kari tulkitsi nootikriisin vuonna 1961 Kekkosen keinoksi tavoitella presidentinvaalivoittoa ja yöpakkaset 1958 Hrustsevin ja Kekkosen keskinäiseksi vehkeilyksi. Ystävyyttä korostavaa Neuvostoliiton-politiikkaa karismi on pitänyt naurettavana sinisilmäisenä hyväuskoisuutena ja Kekkosen juonitteluna.

Karismin epäluulo ei kohdistu pelkästään Neuvostoliittoon, vaan se kritisoi myös Suomen luottamusta mm. Ruotsin solidaarisuuteen talouskysymyksissä.

Suvereenisuuden vaatimus näkyy karismissa myös EY-suuntauksen vastustamisena. Karismin mukaan Euroopan yhdentymissuuntaus vie suomalaisilta päätösvallan Brysseliin ja hyödyttää taloudellisesti vain suurpääomaa. Pilapiirrosten näkemykset eivät yleensä ole ristiriidassa Helsingin Sanomien pääkirjoitusten kanssa, vaikka painotukset saattavat olla erilaisia. EY-kysymyksessä ristiriita on kuitenkin ilmeinen. Samalla kun pilapiirroksissa käydään suorastaan EY-vastaista kampanjaa, pääkirjoituksissa suhtaudutaan yhdentymishankkeeseen päinvastoin suopeasti.

Isänmaallisuuden, suvereenisuuden ja nationalismin ajatukset ovat yhteisiä karismille ja konservatismille (vrt. Jansson 1963, 24-25). Nationalismi kuuluu populismiinkin, johon myös saattaa liittyä rasismia (vrt. Helander 1971).

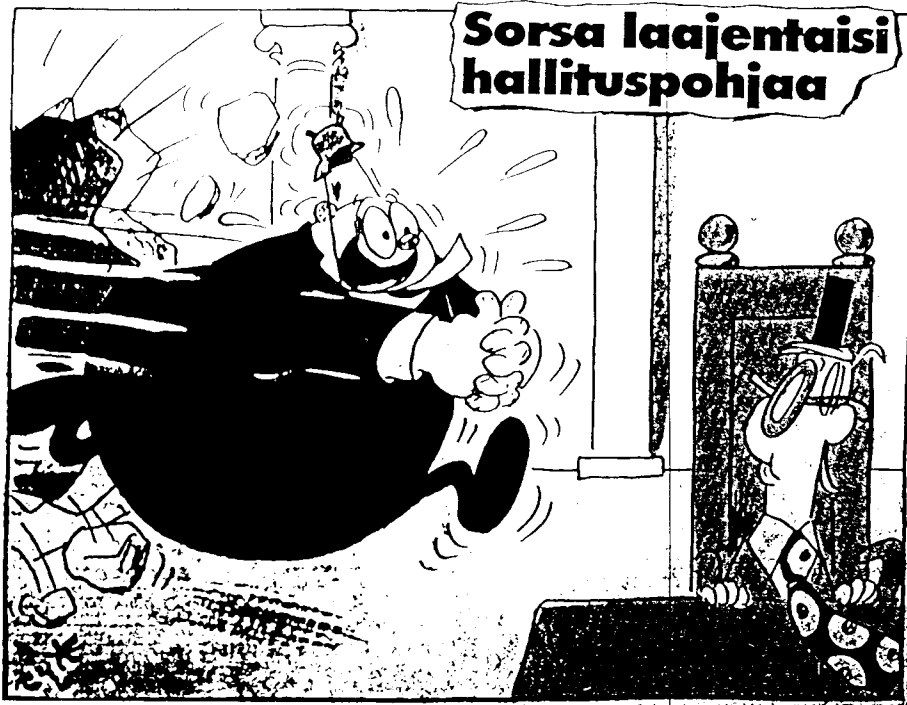
Karismi ja kommunisti

Karismin talousajattelun peruspiirre on sosialismin vastustaminen. Vaikka karismi esittää usein kaikkia puolueita symboloivat hahmot naurettavina, naurun syissä on eroa. Kokoomukselle nauratetaan sen vuosikymmen vuosikymmeneltä kiihtyvän hallitushingun vuoksi. Lopulta kokoomus tulee jo läpi seinän, kun se vain kuulee mainittavankin sanan hallitus (Kuva 3). Oikeistopuolueiden naurettavuus tulee usein juuri niiden toimintatavoista ja vallanhimosta, puolueiden ajamia aatteita ei niinkään pilkata.

Kommunistihahmoon piirroksissa yhdistettävä sosialismin aate on sen sijaan jatkuvasti pilkan kohteena. Piirroksissa viitataan siihen, "ettei mistään maasta ole kokemusta sosialismin toteuttamisesta rauhanomaisissa oloissa" (piirros 11.5.1966) ja että sosialismi johtaa kauppojen tyhjenemiseen (11.4.1984). Kommunistihahmon avulla esitetään myös, että tämä olisi valmis tuomaan Suomeen äänestysprosentin 101 ja vain yhden ehdokaslistan (Kuva 4).

Sosialististen pyrkimysten lisäksi ja vuoksi kommunistihahmo tavoittelee karismin mielestä muutenkin epäviisasta ja lyhytnäköistä talouspolitiikkaa, kun se yrittää heti rohmuta itselleen kaikkien hyväksi tarkoitetun devalvaatioedun.

Piirrosnäkemysten mukaan kommunisti ei myöskään anna vakavasti otettavaa panna yhtiötyöhön, kun kolmen suuren hallitus muodostetaan vuonna 1966. Kommunisti vain istuu tandempyörän kyydissä mitään tekemättä "kädet ristissä", kun muut tai paremminkin vain sosdemohahmo tekee varsinaiset työt ja kantaa vastuun. Valta on piirroskom-

--- KUULINKO SANAN HALLITUS?

Kuva 3. (HS 13.4.1984) Kokoomus on jatkuvasti naurun kohteena hallitushinkunsa vuoksi.

munistille tärkeintä, ei maan asioiden kyvykäs hoito (tällaiseen ajatteluun viitataan tosin myös muiden puolueiden kohdalla).

Karismin poliittiseen ideologiaan eivät siis kuulu kommunistin edustamat ajatukset, kaikkein vähiten sosialismi. Toisaalta karismi ei näe kommunistia minään pelottavan suurena voimana suomalaisessa yhteiskunnassa. Siinä missä muodostettavaa kansanrintamahallitusta koskevat Helsingin Sanomien pääkirjoitukset vuonna 1966 painottavat kommunistien hallitukseentulon negatiivisia, uhkaavia seurauksia ja sosdemon arvovaltatappiota, pilapiirroksista on uloskoodattavissa ennemminkin kommunistihahmon lapsellisuus ja sen vuoksi vaarattomuus. Kyytiin eli hallitukseen pääseminen on sille pääasia, muusta se ei näytä paljon ymmärtävänsäkään. Kommunisti on piirretty niin yksinkertaisen ja ymmärtämättömän pikkupojan kaltaiseksi, että se ei konnotoi suurtakaan poliittista mahtia. Tosin kommunistihahmo yhdessä hallitusneuvotteluihin liittyvässä piirroksessa ottaa sosdemolta koko käden, kun tämä tarjoaa pikkusormeaan, joten kommunistin "arvaamattomia" valta-yrityksiä on näin toki tullut koodatuksi myös piirroksiin.

Karismi ja talous

Vaikka karismi vastustaa sosialismia ja on yksityisomistuksen kannalla, se ei kuitenkaan suosi suuropääomaa. Karismi näkee suuropääomankin eliittinä, joka pyrkii vain ajamaan

Vaikka juuri sosiaalidemokraattisen ajattelun mukaan poliittista demokratiaa on täydennettävä taloudellisella ja sosiaalisella tasauksella, suhtautuu karismi suhteellisen myönteisesti sosiaalidemokraatteihin. Janssonin (1963, 31) mukaan sosiaalidemokraattisiin tavoitteisiin kuuluu nimen omaan tasa-arvoisuuden tavoittelu mm. suurten tulojen korkealla verotuksella, valtion tukitoimilla ja laajalla sosiaalisella lainsäädännöllä.

Tällainen laaja sosiaalisuus ei mahdu karismin raameihin, mutta silti sosdemohahmo nähdään toistuvasti muita vartenotettavampana uutterana vastuunottajana, joka ei jatkuvasti hymyile leveän mielitelevästi äänestäjille. Sen sijaan se on huolissaan tai vihainen silloin, kun huolen paikka on. Vastuuta maan asioista kantava sosdemo käyttää koko hallituksen puolesta puheenvuorot ja tekee muutenkin raskaimmat työt. Lisäksi karismi esittelee Kekkonen jälkeisissä presidentinvaaleissa sosiaalidemokraattien ehdokkaan ylivoimaisena muihin verrattuna. Koivisto on piirroksissa jätiläisen kokoinen muiden ehdokkaiden rinnalla ja ajaa polkupyörällä muiden edellä.

Onko karismi kadonnut?

Maailmankuva on kerroksellinen muodoste, jossa on sekä uusia että hyvin kaukaista perua olevia elementtejä. Sen uskomuksia voidaan ymmärtää ja selittää vain, kun tiedetään, mistä ne ovat syntyneet.

Karismin maailmankuvaa tarkasteltaessa on huomioitava, että se on sodan kokeneen suomalaisen veteraanipolven käsitysjärjestelmä, jossa on myös sotaa varhaisemmilta historiallisilta ajoilta periytyviä aineksia. Ei olekaan syytä ylläytyä, jos siihen sisältyy Neuvostoliitto-kielteisyyttä ja laajemminkin epäluottamusta muita maita kohtaan. Myös pelko itenäisyyden menettämisestä Brysseliin on ymmärrettävää. Sukupolvi, joka on ollut kehittämissä alhaisen elintason maata hyvinvointivaltioksi, voi vaurauden valmiina saaneita helpommin myös ajatella, että tätä meidän hankkimaamme hyvää ei muille jaeta. Toisaalta yhteisen hyvinvoinnin rakentaminen on johtanut myös siihen tyytymättömyyteen, mitä keski- ja hyvätuloiset palkansaaajat ovat kokeneet, kun on tarvittu rahaa, ja mistäpä sitä olisi muualta otettu kuin niiltä, joilla on.

Karismi katsoo politiikkaa ennen muuta veteraanipolveen kuuluvan kaupunkilaisen, melko hyvätuloisen palkansaaajan näkökulmasta. Tällainen kansalainen ei ole hurrannut ilmaiselle terveydenhuollolle tai muille laajentuvan sosiaaliturvan ilmiöille, koska se ei ole itse niitä kaivannut eikä myöskään olisi halunnut muiden turvasta maksaa.

Vaikka karismi on oman aikansa maailmankuva, se ei silti tarkoita, että sen edustaman "aatteen" aika olisi kokonaan ollut ohi somalipiirrosta hyllytettäessä 1991.

Piirrosten poliittisen ideologian perusnäkemykset ovat käsitys kansalaisen parasta vastaan toimivasta, omaa etuaan ajavasta eliitistä, käsitys yksilön velvollisuudesta ja oikeudesta huolehtia itsestään sekä sosialisminvastaisuus ja nationalistinen vaatimus kaikkinaisen päätäntävällän pitämisestä omassa maassa. Näiden periaatteiden mukaisesti piirroksiset ovat ottaneet kantaa vaihtuviin tapahtumiin.

On selvää, että yksikään näistä käsityksistä ei ole menettänyt ajankohtaisuuttaan, vaan ne kaikki elävät yhä puheenvuoroina yhteiskunnallisessa keskustelussa. Ne ovat esillä mm. Juhantalo-oikeudenkäyntiin ja sen jälkimaininkeihin, hyvinvointivaltion purku- ja hoitamispohdintoihin, nuorsuomalaisiin, Itä-Euroopan murrokseen ja EU-jäsenyyteen liitty-

vissä keskusteluissa. Karismi ei näytä siis kadonneen. Osa veteraanipolvea seuraavien sukupolvien edustajista on omaksunut poliittiseen maailmankuvaansa karismiinkin kuuluvia peruskäsityksiä. Uusi sukupolvi ei kuitenkaan ole niin kuuliainen, että se omaksuisi kaikki edellisen polven käsitykset sellaisenaan. Muuttuneessa tilanteessa syntyy uudenlaisia käsityksiä, jotka kamppailevat hallitsevasta asemasta vanhojen kanssa. Näin on tapahtunut esim. maahanmuuttajia ja pakolaisia koskevien käsitysten kohdalla.

Se taas, miten paljon piirroksissa esittäytyvä karismi itsessään on muuttunut 40 vuoden aikana ja mitä muita elementtejä siinä on politiikan lisäksi, on uuden tutkimuksen kohteena.

Artikkeli perustuu kirjoittajan tiedotusopin lisensiaatintutkimukseen (Ylönen 1993).

KIRJALLISUUS

- Anckar, Dag (1986) Kansalaisen kiinnittyminen poliittiseen järjestelmään: teoreettisia näkökohtia. Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa. Turun yliopiston julkaisuja sarja C osa 57. Turun yliopisto.
- Aristoteles (1991) *Politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Berndtson, Erkki (1993) *Politiikka tieteenä. Johdatus valtio-oppiliseen ajatteluun*. Helsinki: Valtiohallinnon kehittämiskeskus.
- Canovan, Margaret (1981) *Populism*. New York & London: Harcourt Brace Janovich.
- Dundes Alan (1980) *Interpreting folklore*. Bloomington: Indiana University Press.
- EVA (1985) *Murros vai muutos. EVA-raportti suomalaisesta mielipideilmastosta*. Helsinki.
- Freud Sigmund (1983) *Vitsi ja sen yhteys piilotajuntaan*. Helsinki: WSOY.
- Gombrich E.H. (1986) *The image and the eye. Further studies in the psychology of pictorial representation*. Oxford: Phaidon.
- Hakala Pekka (1992) *Suvaitsemattomuutta me ei hyväksytä. Huomioita pakolaisaiheisesta uutisoinnista eräissä suomalaisissa tiedotusvälineissä erityisesti seitsemänä päivänä tammikuussa 1991*. Teoksessa Sihvola, Jukka (toim.) *Toimittaja ja pakolaiskysymykset*, 65-99. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus. sarja.
- Helander, Voitto (1971) *Populismi ja populistiset liikkeet*. Helander (toim.) *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*. Hämeenlinna.
- Hurri Merja (1993) *Kulttuuriosasto. Symboliset taistelut, sukupuolikonflikti ja sananvapaus viiden pääkaupunkilehden kulttuuritoimituksissa 1945-1980*. Acta Universitatis Tamperensis ser A Vol 389. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jansson, Jan-Magnus (1963) *Aatesuunnat-poliittiset. Yhteiskuntatieteiden käsikirja, ensimmäinen osa*, 19-36. Helsinki: Otava.
- Kanerva, Jukka (toim.) *Platonista Bakuniniin. Poliittian teorian klassikoita*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Karjalainen, Tuula (1993) *Martta Wendelinin kuvien maailma*. Helsinki: WSOY.
- Kuusi, Matti (1977) *Maailmankuvan muuttuminen itsenäisessä Suomessa. Historianopettajien vuosikirja XIII*, 6-14. Historian, yhteiskuntaopin ja taloustiedon opettajat ry: Helsinki.
- Manninen, Juha (1977) *Maailmankuvat maailman ja sen muutoksen heijastajina. Maailmankuvan muutos tutkimuksen kohteena*, 13-48. Keuruu: Otava.
- Medhurst Martin & DeSousa Michael (1981) *Political cartoons as rhetorical form: a taxonomy of graphic discourse. Communication monographs* 48:3.
- Morris, Raymond (1989) *Behind the jester's mask. Canadian editorial cartoons about dominant and minority groups 1960-1979*. Toronto: University of Toronto Press.
- Niiniluoto, Maarit (1990) *Karin ääni*. Helsinki: Painokaari.
- Noponen, Martti (1992) *Politiikka tutkimuksen kohteena*. Helsinki: WSOY.
- Nousiainen, Jaakko (1989) *Suomen poliittinen järjestelmä. 7. ajanmukaistettu painos*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Palonen, Kari (1982) *Politiikan tutkimuksesta kielitieteenä. Poliittikka* 24:2, 121-137.
- Pesonen, Pertti & Sänkiäho, Risto (1979) *Kansalaiset ja kansanvalta. Suomalaisen käsityksiä poliittises-*

- ta toiminnasta. Helsinki: WSOY.
- Sallinen-Kuparinen, Aino (1987) Televisioesiintyminen, mediaretoriikka ja poliittinen vaikuttaminen. Poliittika 29:2, 120-133.
- Taponen, Aki (1987) Populismi ja SMP. Valtio-opin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos.
- Turunen, Kari E. (1992) Arvojen todellisuus. Johdatus arvokasvatukseen. Jyväskylä: Atena Kustannus ja Sairaanhoidajien koulutussäätiö.
- Ylönen, Marja (1993) Karismi arki ajattelun isminä. Poliittinen ideologia Kari Suomalaisen Helsingin Sanomissa julkaistuissa pilapiirroksissa 1951-1991. Tiedotusopin lisensiaattitutkielma, Tampereen yliopisto.
- Suomalainen Kari 9.12.1992